

předobraz své studie uvádí práci J. Štíky *Lidová strava na Valašsku* (1980), což bylo ve své době průkopnické dílo, kombinující přístup antropologický se sociologickým.

Knížka má logicky uspořádanou strukturu. Po historicky koncipovaném úvodu se přidržuje postupu obvyklého v podobných publikacích o lidové stravě. S malou výjimkou: kapitola *Vaření u pánů – na farách a panských sídlech* (samozřejmě v rámci pojednávaného regionu) je vhodně předsazena pro možné inspirační zdroje venkovské kuchyně. Služky ze zámeckých i farských kuchyní vnášely inovace i do kuchyní vlastních. Ty představuje autor po stránce inventárního vybavení a technologických možností, včetně reliktních černých kuchyní a tzv. sporákové revoluce. Dále přechází k dostupným surovinám, k pečivu, pokrmům mléčným, vaječným, k ovoci a zelenině, moučným a bramborovým jídlům a masu, pojednává i nutné nákupy, koření a pamlsky. Krom

pokrmů všedního dne se autor zabývá i pokrmy svátečními, chystanými pro výroční svátky i pro svátky rodinného cyklu. Exkurzy dávají nahlédnout do hospody v různých situacích jejího fungování, do stravování na cestách (řemeslnických vandrech), do kuchyně dob nouze a nedostatku. Stravování v autorově pojetí je jedním z aspektů lidové každodennosti, neboť tento termín zahrnuje jak všední dny, tak dny obvyklých svátků.

Pojednání obsahuje velké množství informací, pro etnologa často objevných. Například místní přežívání obecní pastvy a obecních hromad až do počátku 20. století, vaření domácího piva o žních, obyčej chazení s cigrem nebo poznatky o nezvykle vysoké míře využívání brusinek v doudebské kuchyni. Zahrnuje ale i řadu zvláštností jazykových. Slyšeli jste jinde než na Doudlebsku, že připíjením na pohřební hostině se *omývají nebožtíkovi nohy*?

Lydia Petráňová (EÚ AV ČR, v. v. i., Praha)

Lenka J. Budilová a kol. Etnické skupiny, hranice a identity. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021, 155 s. ISBN 978-80-7325-527-5

Tenká publikace rozdělená do Úvodu a pěti samostatných statí se zabývá vývojem sociálně-vědního studia etnicity i aktuální podobou diskurzu etnických studií. Referenčním bodem, ke kterému se všichni

autoři vztahují (tj. čeští antropologové Marek Jakoubek a Lenka J. Budilová, historik Miroslav Hroch, vůdčí postava antropologického studia etnicity Thomas H. Eriksen a spoluautor *Ethnic Groups*

and Boundaries Gunnar Håland), představuje přelomová práce v oblasti studia etnicity *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference* (ed. F. Barth, 1969). Proklamovaným záměrem a cílem knihy je dle Jakoubka (s. 19) snaha o kultivaci tuzemské odborné i laické diskuze o etnicitě a její přiblížení standardům běžným v západním světě. Jakoubek v první stati vysvětluje, že kniha programově navazuje na dvě starší publikace, a to český překlad Eriksonovy práce *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy* (1993/2011) a Jakoubkovu publikaci *Teorie etnicity. Čítanka textů* (2016). Recenzovaná kniha má být doplněním ve formě detailního výkladu a zevrubné kontextualizace jednoho z mála sdílených pilířů antropologického diskurzu o etnicitě, půlstoletím prověřeného díla *Ethnic Groups and Boundaries*. Součástí Jakoubkovy stati je také historické ohlédnutí za vývojem tuzemského diskurzu o etnicitě před rokem 1989 a po něm. Zmiňuje dominantní postavení historie na úkor antropologie před rokem 1989 a stálé vychýlení tuzemské debaty o etnicitě ve prospěch diskurzu o národech a nacionalismu, což má podle něj (s. 15) za následek setrvalé zaměňování diskurzů o etnicitě a národech/nacionalismu. Kritizuje tuzemské autory (s. 16) za špatné kontextuální využívání citací z Barthových *Ethnic Groups and Boundaries*, tj. v rámci tuzemského diskurzu zaznamenává využívání sice kvalitních zdrojů,

nicméně často v chybném kontextu, což manifestuje na několika konkrétních příkladech. Jakoubkův úvodní text je vsutku přehledným a komplexním shrnutím vývoje tuzemského diskurzu o etnicitě, v němž je obsaženo jak promítnutí *Ethnic Groups and Boundaries* do tohoto diskurzu, tak jeho specifika způsobená historickými proudy v něm působícími.

Druhá stat', jejímiž autory jsou Marek Jakoubek společně s Thomasem H. Eriksenem, se zaměřuje na představení hlavních argumentů *Ethnic Groups and Boundaries*, a to nejen nejznámější části, tj. Barthovy Předmluvy, ale i méně známých kapitol. Zde je opět potřeba ocenit úsilí autorů o přehledné a srozumitelné vysvětlení hlavních myšlenek zmíněného stěžejního díla v oblasti studia etnicity, které stále nebylo vydáno v českém překladu. Možná i to je důvodem, proč někteří tuzemští autoři špatně kontextualizují citace z Bartha. Autoři textu se *Ethnic Groups and Boundaries* snaží zasadit do širšího kontextu antropologie a společenských věd 60. let 20. století. Věnují se změnám, k nimž došlo během desetiletí po vydání tohoto díla v rámci antropologie a komparativní sociologie. Nachází se zde i krátká zmínka (s. 48–49) o specifickém vývoji diskurzu v zemích bývalého východního bloku – je příjemné, že autoři neomezují svou pozornost pouze na vývoj „západního“ diskurzu. V závěru stati představují některá z nových témat a přístupů k etnickým vztahům a snaží se

naznačit vývoj empirických zájmů a teoretický vývoj ve společenských vědách v rámci dialogu mezi akademickou sférou a vnějším světem. Uvádějí (s. 49), že v západní Evropě se výzkum etnicity obvykle zaměřuje buď na autochtonní menšiny, nebo na minority přistěhovalců a etnicita bývá chápána především jako vztah mezi menšinou na straně jedné a většinou a státem na straně druhé. Jinde ve světě pak hovoří o využívání konceptu etnicity primárně v rámci studia vztahů většiny a menšiny, přičemž menšina se má jevit jako „etničtější“ než většina, jelikož je příslušník menšiny se svou identitou konfrontován mnohem častěji než příslušník většiny. Čtenář může v této části lehce tápat či pochybovat o tvrzeních autorů, jelikož neuvádějí žádné konkrétních příklady studií či jiné zdroje.

Třetí část knihy má podobu rozhovoru Marka Jakoubka a Lenky J. Budilové s profesorem Gunnarem Haalandem. Celá stať nese název *Etnická identita ve světě* charakterizovaném globálními a politickými, ekonomickými a kulturními změnami. Profesor Haaland hovoří o přínosu *Ethnic Groups and Boundaries* pro společenskovědní vědění, o úspěchu a jedinečnosti této práce, dále o pojmu etnicity (jejím terminologickém a konceptuálním pojetí, použitelnosti konceptu etnicity pro interpretaci dnešního světa nebo o možném zpochybnění využitelnosti tohoto konceptu pro analytické použití vlivem jeho přesunu z aka-

demického do lidového diskurzu). V průběhu rozhovoru se pozornost stáčí i k termínu *identita*, konkrétně k problematice jeho definice a formování. V závěru jsou otázky směřovány přímo k osobě profesora Haalanda (např. je dotazován, jakých pět knih tvoří dle jeho názoru pilíře pro studium etnicity a na čem aktuálně pracuje). I tato část knihy je propojena s dílem *Ethnic Groups and Boundaries*, jelikož v drtivé většině otázek je souvislost se zmíněným dílem přímo zmíněna. Nicméně, zvolená forma (tj. rozhovor) není úplně šťastná. Text může na čtenáře působit konfúzně a nepřehledně, transformace této části textu do odborného a strukturovaného článku by jistě byla vhodnější.

Autorem předposlední části knihy je Miroslav Hroch. Ve svém textu vysvětluje, jak na termíny *etnická skupina* a *etnicita* nahlíží z pohledu historika. Mimo jiné uvádí rozdíly a charakteristiky termínů *národa* a *etnická skupina*. Hroch také objasňuje, proč se jeho pokus inspirovat se Barthem na prahu 90. let nezdařil. Odradila ho především skutečnost, že Barth staví svou teorii především na pozorování vztahů mimoevropských etnických skupin, které ještě většinou neprošly ani prvními náběhy k modernizaci. Podle Hrocha (s. 113) je Barthův koncept *boundary* v Evropě aplikovatelný především na vztah, kde odlišnost je definována etnicky a jazykově, jelikož v této poloze byla možná prostupnost a uplatňovalo se subjektivní

rozhodnutí o tom, kam kdo náleží. Na Balkáně i v Rusku hovoří však Hroch o sousedících pospolitostech lišících se náboženským vyznáním, kde podle něj Bartha *boundary* nefunguje. Přínos Bartha Hroch nepopírá, ale uvádí další argumenty (s. 118) pro svou kritiku, jejíž motivy částečně přisuzuje i rozdílnosti prizmat historie a antropologie, zejména s ohledem na termíny *boundaries* a etnická skupina. V úplném závěru uvádí, „že rozhodujícím faktorem moderní transformace v národ byla kapitalistická modernizace, a že to byla transformace specificky evropská, že tedy je moderní národ evropským fenoménem, který sotva vysvětlíme rozbořením etnických pospolitostí žijících mimo Evropu“ (s. 120). Hrochův text je přínosným rozšířením knihy, jelikož do převážně jednostranného „oslavného“ postoje vůči Barthovi vnáší i kritické postoje. Zároveň může čtenář díky Hrochovi nahlédnout na problematiku etnicity očima historika. Hrochův text dokresluje i některé závěry Jakoubka v první kapitole. Svým textem dokládá, jak moc je tuzemský diskurz o etnicitě ovlivněn právě historickým pohledem na tuto problematiku. Zároveň může být text považován za odpověď na otázku, proč není Barth v českém diskurzu o etnicitě tak využíván, jak by si dle Jakoubka zasloužil.

Poslední část textu knihy, jejímž autorem je opět Marek Jakoubek, je věnována analýze zvacího dopisu Fredericka Bartha, který rozesílal

účastníkům sympozia pořádaného v Bergenu v roce 1967. Toto symposium Jakoubek z řady hledisek považuje za zásadní pro vznik díla *Ethnic Groups and Boundaries*. Většina textu je věnována analýze dopisu v komparaci s Barthovou Předmluvou z *Ethnic Groups and Boundaries*. Ocenění hodné je, že Jakoubek svou analýzou dosud nezveřejněného dokumentu přináší nové poznatky (nejen) v oblasti vývoje Bartha pojmosloví v době vzniku jeho stěžejního díla. Vysoká úroveň argumentace a způsob důkladného rozboru jednotlivých prvků zvacího dopisu a zmíněné Předmluvy jen potvrzují Jakoubkovu znalost jak díla *Ethnic Groups and Boundaries*, tak zahraničního historického vývoje studia etnicity.

Celkově je nutno uznat, že se autorům knihy podařilo splnit záměr, uvedený Jakoubkem v první kapitole knihy, tj. kultivaci tuzemské odborné i laické diskuze o etnicitě. Kniha nabízí široké spektrum poznatků z oblasti vývoje studia etnicity, nalezneme v ní shrnutí tuzemského vývoje i popis konceptualizace „eticity“ v zahraničním diskurzu. Zároveň kniha výrazně přispívá ke správnému pochopení stěžejního díla v oblasti studia etnicity *Ethnic Groups and Boundaries* a přináší zcela nové poznatky plynoucí z Jakoubkovy analýzy dosud nezveřejněného zvacího dopisu. Kromě kapitol věnovaných vyzdvihování a někdy možná až „sakralizaci“ Bartha díla však publikace obsahuje i kritický

pohled Miroslava Hrocha. Za diverzitu pohledů historika a antropologů lze autory pochválit. Jedná se totiž o významné obohacení, které

přinutí čtenáře zamyslet se nad důvody nesouladu v názoru na Bartha i nad rozdílnostmi antropologických a historických prizmat obecně.

Monika Tóšnerová (FF ZČU, Plzeň)